

ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ключові слова: принципи, розвиток, професійна культура, викладач спеціальних дисциплін, будівельний профіль.

Ключевые слова: принципы, развитие, профессиональная культура, преподаватель специальных дисциплин, строительный профиль.

Keywords: principles, development, professional culture, a teacher of special disciplines, building profiles.

Анотація: У даній статті розкривається сутність основних положень-принципів розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних училищ будівельного профілю, які виступають в якості вимог та правил організації процесу цього розвитку.

Аннотация: В данной статье раскрывается сущность основных положений-принципов развития профессиональной культуры преподавателей специальных дисциплин профессионально-технических заведений строительного профиля, которые выступают в качестве требований и правил организации процесса этого развития.

Summary: This article reveals the essence of the main provisions, the principles of the development of the professional culture of teachers of special subjects of vocational schools building profiles that serve as requirements and rule of organization of process of this development.

Постановка проблеми. Сьогодні суспільство все гостріше відчуває потребу в творчих індивідуальностях, які досягають вершинних результатів з реалізації свого розвитку і тим самим відкривають широкі можливості для культурного прогресу, формування нових культурних цінностей.

Нові цінності професійної освіти визначають і нові вимоги до рівня загальної, педагогічної і професійної культури викладачів спеціальних

дисциплін професійно-технічного навчального закладу, здатних втілювати гуманістичні і культурологічні ідеї в реальний навчально-виховний процес.

Актуальність дослідження. Дослідження проблеми розвитку професійної культури викладача здійснювалось в різних напрямках: теорію загальної культури досліджували А. Арнольдов, М. Вебер, В. Давидович, М. Коган, В. Менжуєв, А. Радугін, П. Сорокін, З. Фрейд, І. Хайзинга та ін.; специфіка професійної культури у сфері освіти розглядалася О. Деркачом, І. Зарецькою, В. Кан-Каликом, Н. Кузьміною, А. Марковою, Н. Соколовою, Г. Хазяїновим та ін.; різні аспекти професійної культури викладачів досліджувалися А. Барабанщиковим, О. Бондаревською, В. Гриньовою, І. Зязюном, І. Ісаєвим, Т. Ісаєвою, М. Левиною, Н. Никандровою, З. Равкіним, В. Радкевич, В. Симоненко, В. Сластьоніним, В. Шаповаловою та ін.

Метою даної статті є визначення сутності основних принципів розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ будівельного профілю та їх впливу на визначення стратегії і тактики професійно-педагогічної діяльності, характеру взаємодії цього розвитку.

Виклад основного матеріалу. Професійна культура, як самоорганізуюча соціально-педагогічна система, випробовує на собі вплив законів, що існують у суспільстві, а тому дослідження шляхів розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін має бути спрямованим на виявлення основних тенденцій і принципів цього розвитку. Якщо педагогічні закономірності і тенденції виражають сутнісні, стійкі і необхідні зв'язки між причиною і слідством, то витікаючі з них принципи визначають стратегію і тактику практичної діяльності викладачів, характер їх творчої взаємодії в навчально-виховному процесі професійно-технічних навчальних закладів. В найбільш узагальненому плані принципи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін розглядаються як одна з основ, яка слугує орієнтиром для побудови наукової теорії цього розвитку. Водночас, принципи спрямовують пізнавальну діяльність особистості викладача на розкриття внутрішніх механізмів, логіки і

організації системи професійних знань. Для виявлення і структурування принципів розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ ми керувалися такими критеріями: об'єктивності (принципи формуються на основі об'єктивно існуючих педагогічних закономірностей); орієнтованості (принципи зорієнтовані на вирішення відповідного рівня педагогічних задач, даючи тим самим загальний орієнтир і формуючи загальну стратегію розвитку професійної культури); системності (принципи висувають відповідні вимоги до всіх компонентів розвитку і виступають системотворчим фактором, підпорядковують функціонування і систему розвитку в цілому); аспектною (принципи розкривають можливості самовдосконалення системи розвитку професійної культури); доповненості (кожен принцип доповнює інші, не замінюючи їх) [Подпов, с. 131].

На основі тенденцій, які розкривають розвиток професійної культури викладачів, в тому числі: гуманістична спрямованість, професійно-педагогічна діяльність викладача, ступінь розвитку професійної свободи особистості, творча самореалізація, професійно-педагогічне самовдосконалення, ми виокремили **такі принципи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю**: принцип ціннісно-сислової спрямованості; принцип гуманізації; принцип культуродоцільності; принцип єдності загальної, педагогічної і професійної культури; принцип неперервності; принцип динамічності; принцип проектування індивідуального розвитку; принцип наступності і послідовності розвитку; принцип співтворчості; принцип професійно-педагогічної самоосвіти і саморозвитку; принцип розвитку інноваційних процесів у професійно-педагогічній діяльності.

Принцип гуманізації у розвитку професійної культури викладачів відображає спрямованість їх розвитку на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність. Утвердження гуманістичних цінностей в сучасному суспільстві висуває на пріоритетні позиції цінність людської

особистості, багатство її духовного світу, що проявляється у загальній професійній культурі, а тому гуманістичну позицію в розвитку професійної культури слід розуміти як її орієнтацію на особистість, на формування людини як унікальної творчої індивідуальності, яка прагне максимально реалізувати свої можливості, відкрита до сприймання нового досвіду, здатна здійснювати свідомий вибір з різноманітних ситуацій [Освіта, с. 156-157].

Відомий психолог С. Рубінштейн довів, що основою гуманізації є особистісний підхід до розвитку учнів, педагога в процесі діяльності з урахуванням їх індивідуальних відмінностей за типами сприйняття, спостереження, пам'яті, уваги, особливостей емоційної і вольової сфери тощо. О. Орлов вважає, що гуманізація особистості, як становлення людини в людині – є тією незмінною умовою, без якої будь-які педагогічні інновації у сфері змісту і спілкування будуть лише своєрідним камуфляжем старого педагогічного мислення, тоталітарної освіти [Радк, с. 183].

На важливу роль принципу гуманізації у здійсненні навчання учнів звертає свою увагу і Г. Балл. Він виділяє дві сторони гуманізації освіти: першу – орієнтовану на досягнення учнями формальної свободи і можливостей наповнення свободи учня повноцінним змістом. другу – розкриття через прилучення до досліджень цивілізації і включення в діалог [Радк, с. 183].

Сутність принципу гуманізації у розвитку професійної культури полягає в олюдненні відносин між викладачем і учнями, пріоритетних людських цінностях. Реалізація даного принципу забезпечується завдяки: повного признання прав вихованця і поваги до нього у сполученні з розумною вимогою; опорі на позитивні якості учня, створення ситуації успіху; захищеності і емоційній комфортності учня у педагогічній взаємодії.

Принцип культуродоцільності визначає відношення між освітою і культурою як середовищем, яке вирішує і живить особистість; відношення між вихованням і учням як людиною культури. Даний принцип означає, що культурне ядро змісту розвитку професійної культури становлять

загальнолюдські, загальнонаціональні і культурологічні цінності. Принцип культуродоцільності приписує створення в освітньому просторі різних середовищ, які в сукупності становлять єдиний культурно-освітній простір професійно-технічного навчального закладу, де здійснюється розвиток як викладачів, так і учнів, в процесі якого набувається досвід культуродоцільної поведінки і надається допомога в культурній самореалізації творчих задатків, здібностей [Чобітько, 30-31]. Реалізація даного принципу забезпечує максимальний розвиток творчих здібностей особистості викладача, нарощування, збереження і створення нових культурних цінностей, потреби у неперервному розвитку.

Принцип ціннісно-сислової спрямованості розвитку професійної культури має на меті створення умов для набуття викладачами спеціальних дисциплін смислу свого навчання та самовдосконалення, опанування системою цінностей.

О. Рудницька стверджує, що «опанування культури, як системи цінностей сприяє творчому розвитку людини» [Радк, с. 48]. Саме людина є носієм і творцем культури, вважає О. Отич, тому, що вона «занурена» у соціально-культурне середовище, в той культурний конвент, з якого засвоює свої уміння, правила життя, способи дій, а тому вплив культури на людину є інтегральним фактором її соціалізації, індивідуальним результатом опанування культурних цінностей суспільства, характеристикою освіченості особистості [Отич, с. 143-144].

В. Турчанов встановив зв'язки цінностей з потребами, інтересами, ідеалами і цілями. Вчений підкреслював, що всі цінності виводяться із реальних умов, а їх осмислення є результатом роботи свідомості [Аст, с. 11].

Н. Павелко акцентує свою увагу на тому, що в процесі набуття цінностей-цілей, цінностей-інтересів, цінностей-мотивів, цінностей відношень відбувається саморозвиток особистості викладача. Здійснюючи професійно-педагогічну діяльність, викладач спеціальних дисциплін оволодіває педагогічними цінностями, суб'єктуєчи їх. Рівень суб'єктивізації

педагогічних цінностей це ступінь реалізації ідеально-ціннісного, трансформації потенційного в актуальне. Цей рівень є показником особистісної розвиненості викладача, його професійної культури. В процесі зміни умов професійно-педагогічної діяльності, розвитку потреб суспільства, вимог до професійної підготовки майбутніх будівельників, переоцінюються та змінюються і педагогічні цінності, а значить змінюються і вимоги до оцінювання їх актуальності [Павелко].

Принцип ціннісно-сислової спрямованості змінює весь устрій традиційної педагогіки, вважає М. Чобітько [Чоб, с. 33]. Він спонукає звернутися до інноваційної педагогіки, переосмислення основних освітніх підходів, які забезпечують реалізацію цих інноваційних процесів. Таким чином, орієнтація на ціннісні смисли, відношення перетворює професійно-педагогічну діяльність викладача спеціальних дисциплін у проживання цих відношень, формує та розвиває особистісну позицію педагога.

Принцип єдності загальної і професійної культури є основою гуманістичного розвитку особистості, яка представляє собою сукупність загальнолюдських ідей, ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичної технології професійної діяльності. Саме рівень загальної культури, вважає І. Ісаєв, визначає всі інші види професійної культури, ступінь професіоналізму викладача [Ісаєв, с. 133]. Гармонія загальної і професійної культури викладача складає основу формування і розвитку гуманітарної культури особистості, забезпечує цілісний його розвиток.

Реалізація даного принципу вимагає створення необхідних умов для розширення загальної і професійної культури викладача, забезпечення їх інтеграції, що є необхідним для здійснення якісної професійної підготовки майбутніх будівельників.

Неперервність розвитку викладачів спеціальних дисциплін є тим процесом, який охоплює все його життя, забезпечує поступовий розвиток творчого потенціалу особистості і всестороннє збагачення її духовного світу,

цілеспрямовану систематичну пізнавальну діяльність щодо вдосконалення набутих знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення навчального процесу в ПТНЗ. А тому **принцип неперервності** є провідним у нашому дослідженні, так як завдяки ньому уможлиблюється неперервний зв'язок етапів розвитку культури викладачів спеціальних дисциплін, в процесі яких здійснюється систематичне поступове і поетапне оновлення професійних, психолого-педагогічних і методичних знань, оволодіння сучасними будівельними і педагогічними технологіями, забезпечується розвиток професійно і особистісно значимих його якостей.

На думку О. Щербак, провідною метою функціонування неперервної професійно-педагогічної освіти є досягнення цілісного розвитку особистості педагога, як суб'єкта діяльності протягом цієї професійної підготовки [Щербак, с. 89-97]. Суб'єктивність викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю включає такі ознаки як: усвідомлення власного «Я», своєї унікальності; цілей, значення смислу та результатів своєї професійно-педагогічної діяльності; прагненні до самоактуалізації, самовдосконалення та саморегуляції свого професійного і педагогічного рівня.

Неперервність розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін досягається за рахунок побудови єдиної розвиваючої системи внутрішньоучилищної і регіональної методичної роботи, в процесі самоосвіти у міжкурсовий період. По вертикалі – ця система представляє собою ступені професійно-педагогічного зростання: викладач-спеціаліст; викладач другої категорії; викладач першої категорії; викладач вищої категорії; старший викладач; викладач-методист, яке забезпечується завдяки застосуванню різноманітних форм підвищення кваліфікації. По горизонталі – це внутрішньо училищне підвищення професійно-педагогічного рівня в процесі взаємовідвідування уроків, обміну досвідом, участі у семінарах-практикумах, теоретичних конференціях, проведення професійних тренінгів тощо. Таким чином, даний принцип забезпечує постійний систематичний і

цілеспрямований розвиток викладачів у відповідності з осмисленням та усвідомленням цілей свого професійно-педагогічного зростання.

Принцип динамічності передбачає реагування викладача спеціальних дисциплін на зміни, що проходять у професійно-виробничій та педагогічній сфері, удосконалення себе у відповідності з цими змінами, використовуючи вже набуті професійні знання та досвід роботи, систему сформованих педагогічних цінностей, що відповідає більш високому рівневі культури. Разом з тим, даний принцип забезпечує включення викладачів в аналітичний процес для виявлення рівня професійної культури на основі здійснення саморефлексивних процесів.

Принцип динамічності засновується на основних принципах акмеології: восходження і затребуваності. Перший принцип передбачає неперервне його зростання до верху, а другий передбачає наявність потреби у викладача до свого професійного зростання.

Даний принцип взаємопов'язаний з **принципом проектування індивідуального розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін**. Проектування викладачем траєкторії особистісного і професійного розвитку є провідним видом його діяльності. Враховуючи те, що особистість кожного викладача є неповторною, то основною задачею розвитку є формування його індивідуальності, створення умов для розвитку творчого потенціалу викладача. У філософському словнику поняття «індивідуальність» тлумачиться як неповторна своєрідність будь-якого явища, окремої істоти, людини [Філосо. словник, с. 357]. У педагогічній енциклопедії під індивідуальністю розуміється така форма організації навчального процесу, при якій вибір способів, прийомів, типу навчання ґрунтується на врахуванні індивідуальних відмінностей особистості, рівня його розвитку [Пед.Енци, с. 634]. Тобто індивідуальність інтегрує всі соціально цінні властивості особистості та надає їй цінності [Чоб, с. 32].

Даний принцип, інтегруючись з принципом динамічності, сприяє усвідомленому вибору основних компонентів професійного розвитку: цілей,

задач, темпу, форм, методів, змісту розвитку і саморозвитку, системи контролю і оцінювання результатів. Реалізація даного принципу можлива лише за умови свободи вибору розвитку викладачів спеціальних дисциплін. Свобода творчого самовираження і вибору індивідуальної траєкторії розвитку передбачає організаційно-технологічну заданість методології її діяльності, вважає А. Хуторський [Хут, с. 83]. Чим більший ступінь включення педагога в конструювання особистісного розвитку, тим більш якісною буде його індивідуальна творча самореалізація.

Як засіб реалізації людської творчості, розвиток культури характеризується різноманіттям змісту, форм і способів свого розвитку. У такий спосіб складається логіка індивідуального культурного розвитку, яка прослідковується у вдосконаленні елементів психологічної, дидактичної, методологічної, методичної, фахової, етичної, естетичної, екологічної, інформаційної, рефлексивної та ін. культур, необхідних викладачів спеціальних дисциплін для отримання високих результатів у підготовці кваліфікованих робітників.

Таким чином, професійно-педагогічна діяльність викладачів спеціальних дисциплін наповнюється новим змістом та удосконалюється, здійснюється їх поетапний і послідовний розвиток, збагачується педагогічний та виробничий досвід, розвиваються професійно-важливі якості і професійні здібності викладача.

Принцип наступності і послідовності передбачає врахування логічної послідовності формування і вдосконалення складових компонентів професійної культури викладачів спеціальних дисциплін, підвищення їх професійного і методичного рівнів в школах молодого викладача, передового досвіду, професійно-педагогічної майстерності. Наступність і послідовність розвитку професійної культури прослідковується через зміст навчання в цих школах та в процесі саморозвитку. Завдяки такому підходу створюються передумови для більш якісного засвоєння теоретичних положень, пов'язаних з плануванням та управлінням навчально-виховним процесом в ПТНЗ. За

таких умов чітко структурування знань і його логіка не тільки сприяє кращому засвоєнню професійної, психолого-педагогічної і методичної інформації, але й розвиває та вдосконалює особистісні ділові якості викладача, підвищує готовність до здійснення професійно-педагогічної діяльності в різних, в тому числі і в ускладнених ситуаціях і умовах, наповнює новим особистісним смислом ціннісні аспекти навчально-виховної роботи; вироблює уміння самовдосконалення, само актуалізації процесу розвитку.

Принцип співтворчості має особливий статус у розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін і орієнтує їх на спільну творчу діяльність педагогів. Так як методична робота в ПТНЗ є особливою ланкою в системі післядипломної педагогічної освіти, у порівнянні з іншими формами підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників, яка забезпечує відносно неперервний, поетапний і повсякденний характер, то вона сприяє наданню реальної, дієвої допомоги, в тому числі і викладачам спеціальних дисциплін, у їх професійному розвитку. Професійно-педагогічне і методичне зростання фахівців в системі внутрішньоучилищної методичної роботи здійснюється на основі вимог колективності і колегіальності. Така вимога є одночасно і показником ефективності організації методичної роботи.

Реалізація даного принципу заключається в тому, що при плануванні заходів розвитку професійної культури викладачів мають максимально враховуватися фактори внутрішньоучилищної методичної роботи, в процесі якої проходить цей розвиток, пристосуванні способів і прийомів здійснення професійно-педагогічної діяльності у відповідності з конкретною педагогічною ситуацією.

Потік науково-методичної, технічної і фахової інформації нині дуже великий, а тому прийом та обмін такою інформацією можливий в процесі обговорення на методичних нарадах, предметних комісіях, теоретичних конференціях, методичних ярмарках, творчих звітах з різних досліджень викладачів спеціальних дисциплін.

Принцип професійно-педагогічної самоосвіти і саморозвитку.

Самоосвітня пізнавальна діяльність викладачів спеціальних дисциплін розглядається як умова їх розвитку, самоствердження та самореалізації і спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей. Необхідність самоосвіти зумовлена інтенсифікацією освіти, інноваційною діяльністю, розвитком загальної, педагогічної та професійної культури викладачів. Специфіка професійно-педагогічної діяльності викладача спеціальних дисциплін ПТНЗ така, що його професійна, психолого-педагогічна, дидактична і методична підготовка має постійно вдосконалюватися через систему методичних заходів в ПТНЗ в процесі підвищення кваліфікації, самоосвітньої діяльності. Процес їх самовдосконалення та саморозвитку у значній мірі залежить від рівня їх фахової підготовленості та рівня готовності до здійснення професійно-педагогічної діяльності в ПТНЗ будівельного профілю. Самоосвітня діяльність має здійснюватися в єдності з іншими формами методичної роботи і має бути системною і послідовною та носити безперервний характер. Реалізація принципу професійно-педагогічної самоосвіти і саморозвитку викладачів спеціальних дисциплін залежить від їх рефлексивної самосвідомості та створення для цього відповідних умов.

Перспективним напрямом самоосвітньої діяльності викладачів є курсове підвищення кваліфікації, в процесі якого поглиблюються знання з загальної і професійної психології, дидактики, професійної педагогіки і методик викладання спеціальних дисциплін. Цей процес пов'язаний з здійсненням самоосвіти і самовдосконалення в міжкурсовий період. Вважається, що самоосвітня діяльність викладачів спеціальних дисциплін буде результативною за умови ефективного управління нею зі сторони методичної служби, керівників ПТНЗ. З цією метою необхідна орієнтація викладачів на самостійний рівень творчого завдання, стимулювання цілеспрямованої самоосвітньої діяльності, орієнтація на перспективу підвищення атестаційної категорії, націлювання педагогів на систематичний

контроль самоосвітньої роботи, орієнтація на розвиток загальної, педагогічної та професійної культури. До умов, що сприяють розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін доцільно віднести передачу педагогічного і виробничого досвіду, що забезпечується в процесі участі їх в роботі методичних комісій, школи інноваційного досвіду і професійно-педагогічної майстерності, майстер-класах і професійних тренінгах.

Принцип розвитку інноваційних процесів у професійно-педагогічній діяльності. Розвиток системи професійно-технічної освіти вимагає від викладача спеціальних дисциплін вивчення і впровадження як педагогічних, так і виробничих процесів в навчально-виробничий процес в ПТНЗ. Інновації в педагогіці і в будівельній галузі пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією професійних знань і форм суспільного буття. Специфічними особливостями застосування викладачами інноваційних процесів є їх відкритість майбутньому, здатність до постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних педагогічних ситуаціях [Дичк, с. 9].

Готовність викладачів спеціальних дисциплін до інноваційної діяльності, її практичної реалізації свідчить про рівень його інноваційної культури, як компонента розвитку професійної культури в цілому. На думку І. Дичківської, інноваційність, в даному випадку, розглядається не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як відкритість викладача до педагогічної взаємодії з колегами і учнями, що передбачає рівність психологічних позицій з обох сторін; відкритість культурі і суспільству, що виявляється у прагненні педагога змінити діяльність, дослідити проблеми та обрати оптимальні способи їх вирішення, відкритість свого «Я», власного внутрішнього світу, тобто організація такого середовища, яке б сприяло формуванню і розвитку образу «Я» [Дич, с. 14].

Розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін,

завдяки вивчення та застосування нововведень у практику роботи, залежить від їх мотивації до інноваційної діяльності, рівня кваліфікації, теоретичної і практичної підготовленості, досвіду роботи в ПТНЗ, необхідності постійного пошуку нових максимально ефективних технологій навчання.

У професійно-технічних навчальних закладах педагогіці інноваційні процеси передбачають застосування різноманітних форм організації інноваційної діяльності, спрямованих на вирішення актуальних проблем з підготовки майбутніх фахівців; сам процес запровадження нової технології в галузі виробничої сфери; застосування сучасних засобів праці тощо.

Таким чином, залучення викладачів викладача спеціальних дисциплін до педагогічних і виробничих інновацій більш ефективно проходить в процесі безпосередньої інноваційної діяльності, що по суті і визначає розвиток професійної культури.

Висновок. На основі визначених підходів можна зробити висновок, що ефективність реалізації передумов розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін залежить від дотримання вимог системи принципів розвитку, які обумовлені суспільними потребами, враховують загальні норми професійно-педагогічної діяльності та матеріалізуються в її формах, методах і кінцевих результатах.

Література.

1. Асташова Н. А. Учитель: проблема выбора и формирования ценностей / Н. А. Асташова. – М. : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : Издатель НПО «МОДЭК», 2000. – 272 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В.Г. Кремень ; [заст. голов. ред. О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура

преподавателя: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. Ф. Исаев. – [2-е изд.]. – М. : Академия, 2004. – 208 с.

5. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : [Монографія] / Олена Миколаївна Отич, [за ред. І. А. Зязюна]. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 752 с

6. Павелко Н. Н. Культурологическая парадигма профессионально-педагогической культуры преподавателей высшей школы: дис. ... доктора культурологии: 24.00.01 / Павелко Надежда Николаевна. – Краснодар, 2004. – 403 с.

7. Педагогика : Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2005. – 720 с.

8. Подповетная Ю. В. Концепция развития научно-методической культуры преподавателя ВУЗа: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Подповетная Юлия Валерьевна. – Челябинск, 2012. – 450 с.

9. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / В. О. Радкевич ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : УкрІНТЕЛ. – 424 с.

10. Философский словарь / под ред. И. Г. Фролова. – [5-е изд.]. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.

11. Хуторской А. В. Современная дидактика: учебник для вузов / Андрей Викторович Хуторской. – СПб : Питер, 2001. – 544 с.: ил. – (Серия «Учебник нового века»).

12. Чобітько М. Г. Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: Теоретико-методологічний аспект : моногр. / М. Г. Чобітько / МОН України. АПН України. Ін-т пед. і психол. проф. освіти. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 560 с.

13. Щербак О. І. Професійно-педагогічна освіта : теорія і практика : [монографія] / Ольга Іванівна Щербак ; за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Наук. світ, 2010. – 279 с.